

Артур Конан Дойл

СОБАКА БАСКЕРВІЛІВ

*Переклад з англійської
Олени ЛОМАКІНОЇ*

Київ
“ЗНАННЯ”

*Ця історія з'явилася завдяки моєму другові,
містеру Флетчеру Робінсону, який допоміг мені
як із загальною канвою сюжету, так і з конкрет-
ними деталями розповіді.*

А.К.Д.

ГЛАВА 1

МІСТЕР ШЕРЛОК ХОЛМС

Містер Шерлок Холмс зазвичай вставав вельми пізно, хоча частенько й узагалі не лягав усю ніч. Зараз він сидів за столом і снідав. Я стояв на килимку біля каміна й вертів у руках ціпок, забутий нашим відвідувачем напередодні. Це була гарна товста палиця з пальмового дерева з маківкою, під якою виднілася срібляста смужка майже в дюйм завширшки. “Джеймсу Мортімеру, Ч.К.Х.Т., від друзів із Ч.К.Л.” — було вигравірувано на ній. Поруч стояла дата — “1884”. Раніше з такими палицями — показними, масивними й надійними — ходили сімейні лікарі.

— Отже, Вотсоне, що ви про неї скажете?

Холмс сидів спиною до мене, і я ніяким чином не виказав, чим я зараз займаюся.

— А звідки ви знаєте, що я зараз роблю? Таке враження, що у вас очі на потилиці.

— Переді мною стоїть добре начищений посріблений кавник, — відповів він. — Але скажіть мені, Вотсоне, на які умовиводи наштовхує вас ця палиця? Ми з вами прогавили його й уявлення не маємо,

чому він приходив, тож цей випадковий сувенір набуває для нас іще більшої ваги. Отже, я хотів би почути, як ви, обстеживши ціпок, відтворите образ його власника.

— Гадаю, — розпочав я, намагаючись якомога точніше дотримуватися методу мого товариша, — що доктор Мортімер — успішний медик в літах, до того ж вельми шанований, оскільки йому засвідчують повагу в такий спосіб.

— Чудово! — сказав Холмс. — Блискуче!

— Крім того, дуже ймовірно, що він практикує за містом, отже, до хворих ходить переважно пішки.

— Чому?

— А тому що його ціпок, бездоганний від початку, тепер такий зчесаний, що мені годі й уявити його в руках міського лікаря. Товстий залізний наконечник геть стерся, тож очевидно, що з цим ціпком чимало ходили.

— Неперевершено! — сказав Холмс.

— І знову ж таки, тут вигравірувано “від друзів із Ч.К.Л.”. Гадаю, що йдеться про якийсь місцевий ловецький клуб, членам якого він надав певну медичну допомогу. От вони й зробили йому такий невеличкий подарунок.

— Вотсоне, ви сьогодні перевершили себе, — сказав Холмс, відкидаючись на стільці й запалюючи цигарку. — Мушу визнати, що в усіх випадках, коли ви люб’язно хвалили мої скромні здібності, ви традиційно недооцінювали власні можливості. Якщо ви самі й не випромінюєте світла, то напевне є його провідником. Деякі люди, не обдаровані геніальністю, наділені дивовижним умінням підживлювати її

в інших. Дорогий друже, маю зізнатися, що я передаю вам у великому боргу.

Холмс ніколи не говорив чогось подібного, тож, мушу визнати, сказане сповнило мене величезним задоволенням. Правду кажучи, мене завжди зачіпало, як байдуже мій приятель ставиться до того, що я захоплююся його методом, і до моїх спроб популяризації його. Також я був гордий з того, що мені нарешті вдалося опанувати цей метод та ще й почути від нього схвальні слова про його застосування. Холмс узяв палицю в мене з рук і кілька хвилин розглядав її неозброєним оком. Потім із виразом глибокого зацікавлення на обличчі відклав цигарку й пішов із ціпком до вікна, де почав обдивлятися його крізь опуклу лінзу.

— Цікаво, хоча це й дрібнички, — зрештою промовив Холмс, повертаючись на своє улюблене місце в кутку канапи. — Звісно, тут є кілька підказок, що можуть наштовхнути нас на низку умовиводів.

— Щось залишилося поза моєю увагою? — не без пихи поцікавився я. — Маю надію, що я нічого важливого не пропустив?

— Боюся, дорогий Вотсоне, що більшість ваших умовиводів помилкові. Коли я говорив, що ваші слова є для мене стимулом, то, правду кажучи, мав на увазі, що, помічаючи ваші хиби, можу іноді прийти до істини. Проте зараз ви не те, щоб зовсім не мали рації, — цей чоловік справді сільський лікар і чимало ходить пішки.

— Отже, мої міркування були правильні.

— Щодо цього — так.

— Але це й усе?

— Ні-ні, дорогий Вотсоне, абсолютно не все. Скажімо, я б припустив, що цей подарунок лікарю зробили на роботі, а не в ловецькому клубі. А коли перед “лікарнею” стоять літери “Ч.К.”, то сама собою напрашується назва “Чаринг-Кросська”.

— Можливо, ви маєте рацію.

— Усе вказує на таку версію. А тепер візьмімо це припущення за точку відліку для того, щоб скласти уявлення про цього невідомого відвідувача.

— Отже, припустивши, що “Ч.К.Л.” означає “Чаринг-Кросська лікарня”, які ми можемо зробити подальші висновки?

— А вам нічого на думку не спадає? Ви ж знайомі з моїми методами, то застосуйте їх!

— Я можу лише зауважити очевидне: цей чоловік практикував у місті, перш ніж податися до села.

— Гадаю, ми можемо піти дещо далі. Погляньмо на це під таким кутом зору. На вашу думку, з якої нагоди найімовірніше можна очікувати на такий подарунок? З якого приводу його колеги усі разом вирішили б засвідчити йому таку прихильність? Очевидно, у зв'язку з тим, що доктор Мортімер полишив роботу в лікарні й розпочав приватну практику. Нам відомо, що це подарунок. Ми майже впевнені, що доктор змінив лікарню на сільську практику. Тож чи не відхилилися ми від істини, припускаючи, що цей подарунок було, власне, й зроблено з нагоди такої переміни?

— Цілком імовірно.

— Отже, тепер можна зауважити, що він не був у штаті лікарні, оскільки для цього потрібно

мати чималеньку лікарську практику в Лондоні. А чим же він тоді займався? Якщо він був при лікарні і тим не менш не входив до штату, то міг обіймати хіба що посаду хірурга-практиканта — не набагато більше, ніж студент старших курсів. А п'ять років тому він пішов із лікарні — дата вигравірувана на ціпку. Отже, ваш поважний сімейний лікар середніх літ розчиняється в повітрі, дорогий Вотсоне, натомість перед нами постає молодик до тридцяти років, милий, нездатний зосередитися і без особливих амбіцій, власник симпатичного песика, що видається мені більшим за тер'єра, але меншим за мастифа.

Я недовіжливо розсміявся, а Шерлок Холмс відкинувся на спинку канапи й випустив маленькі кільця диму, що плавно попливли в гору.

— Щодо ваших останніх слів, не маю змоги перевірити ці міркування, — сказав я. — Однак можна принаймні з'ясувати деякі подробиці про його вік і кар'єру. — Я взяв з полиці медичний довідник і розгорнув на потрібній сторінці. Мортімерів там було кілька, проте лише один із них підпадав під образ нашого відвідувача. Я вголос зачитав подану там інформацію:

Мортімер, Джеймс, Ч.К.Х.Т. з 1882 р., Гримпен, Дартмур, Девон.

З 1882 до 1884 р. — хірург-практикант у Чаринг-Кросській лікарні.

Отримав нагороду Джексона за працю з порівняльної патології "Чи є хвороба атавізмом?". Член-кореспондент Шведського патологічного товариства.

Автор праць “Деякі атаківістичні аномалії” (Ланцет, 1882), “Чи ми розвиваємося?” (Психологічний часопис, березень 1883). Медичний працівник округів Грімпен, Торслі й Хай-Берроу.

— І жодної згадки про ловецький клуб, Вотсоне, — із пустотливою усмішкою заявив Холмс. — Проте він справді сільський лікар, як ви дуже чітко зауважили. Мої міркування цілком підтверджуються. Якщо я не помиляюся, то я вжив прикметники милий, неамбітний і нездатний зосередитися. А мій досвід підказує мені, що лише милий чоловік може отримати колективний подарунок, позбавлений амбіцій — відмовитися від кар’єри в Лондоні заради села, і розсіяний — залишити свою палицю замість візитки, прочекавши цілу годину у вашій вітальні.

— А пес?

— А пес зазвичай носив палицю за господарем. Вона важенька, тож пес міцно тримав її посередині зубами, саме тому на ній дуже чітко видно відбитки зубів. Судячи з відстані між відбитками, щелепа цього пса заширока для тер’єра й завузька для мас-тифа. Це може бути... О, Господи, це кучерявий спанієль.

Говорячи це, Холмс міряв кроками кімнату, а тоді спинився біля вікна. У його голосі звучала така переконаність, що я з подивом зирнув на нього.

— Дорогий друже, а чому ви настільки впевнені?

— З тієї простої причини, що я бачу пса на нашому порозі, і ось дзвінок його господаря. Вотсоне,

прошу вас, не йдіть. Адже він ваш колега, і ваша присутність може стати мені в пригоді. Зараз дуже хвилююча доленосна мить, Вотсоне: ви чуєте кроки на сходах, що проникають у ваше життя, і ви не знаєте, на добро чи на лихо. Про що ж може доктор Джеймс Мортімер, людина науки, радитися із Шерлоком Холмсом, фахівцем із розкриття злочинів? Заходьте!

Зовнішність нашого відвідувача здивувала мене. Я очікував побачити якогось типового сільського лікаря, проте перед нами постав дуже високий, худий чоловік з довгим гачкуватим носом, що видавався далеко вперед між близько посадженими гострими сірими очима, котрі поблискували з-за окулярів у позолоченій оправі. Одягнений він був відповідно до свого фаху, проте досить неохайно — виплямлений каптан, зношені штани. Попри свою молодість, доктор Мортімер сутулився і витягував уперед голову, доброзичливо нас споглядаючи. Щойно він увійшов, як наткнувся поглядом на ціпок у Холмсових руках і з радісним вигуком поспішив до нього.

— Я надзвичайно радий, — сказав він. — А то я не був певен, чи лишив його тут, чи в офісі судноплавної компанії. Я б ні за що не хотів його загубити!

— Я бачу, це подарунок, — зауважив Холмс.

— Так, сер.

— З Чаринг-Кросської лікарні?

— Від кількох тамтешніх друзів із нагоди весілля.

— Ех-ех-ех, друже, як погано! — промовив Холмс, хитаючи головою.

— Що ж тут поганого? — здивовано заморгав доктор Мортімер.

— Лише те, що ви трохи порушили хід наших міркувань. Отже, кажете, весілля?

— Так, сер. Одружившись, я полишив лікарню, а з нею й усі сподівання на консультаційну діяльність. Треба було подбати про власну оселю.

— Отже, ми не так уже й помилились, — сказав Холмс. А тепер, докторе Джеймсе Мортімере...

— Містере, сер, просто містере. Я лиш скромний член Королівського хірургічного товариства.

— І, очевидно, людина з точним мисленням.

— О, містере Холмс, я цілковитий аматор у науці. Так, збираю мушлі на берегах великого незвіданого океану. Гадаю, що я звертаюся до містера Шерлока Холмса, а не...

— Ні, перед вами мій приятель доктор Вотсон.

— Радий знайомству, сер. Я чув ваше ім'я, коли згадувалося про вашого приятеля. Містере Холмс, ви мене страшенно цікавите. Я й не сподівався побачити такий видовжений череп або наскільки розвинутий надочний валик. Ви не заперечуватимете, якщо я помагаю вашу тім'яну борозну? Сер, зліпок з вашого черепа, поки оригінал недоступний, стане окрасою для будь-якого антропологічного музею. Не хочу здатися підлабузником, але присягаюся — хотів би я мати такий череп.

Шерлок Холмс всадив нашого дивного відвідувача у крісло.

— Сер, я бачу, ви фанатик своєї справи, як і я своєї, — сказав він. — Судячи з вашого вказівного пальця, ви самі скручуєте цигарки. Не соромтесь, запалюйте.